

**Kerecsényi Zoltánnak, a BZSESZÖM ügyvivőjének beszéde a pálkövei
Bajcsy-Zsilinszky Endre-megemlékezésen, 2023. május 26-án**

Tisztelt egybegyűltekt!

Hogyan kerül ez a Mózes-szobor és ez a Krisztus-képpel illusztrált vaskos kötet Bajcsy-Zsilinszky Endre portréja mellé az asztalra? – merülhet fel a jogos kérdés.

Magyarázat lehetne a tegnap este beköszöntött zsidó Sávuót, a Hetek ünnepe, a Sínai-hegyen történt törvényadás emléknapija, vagy a most vasárnap elkövetkező „Pentékoszté”, a Szentlélek Jézus tanítványaira, az apostolokra való kiadásának ünnepe, vagyis a Pünkösd.

Az indokom mégis – ha már ezen az emlékhelyen vagyunk – természetesen bajcsy-zsilinszkys: az evangélikus felekezetű Bajcsy-Zsilinszky Endre a Bibliát mindig is nagy kedvvel forgatta, az Ó- és az Újtestamentumot alaposan tanulmányozta. Külön hangsúlyozta a mózesi könyvekben tapasztalt „magasrendű erkölcsiséget”, Mózeszt „a világtörténelem egyik legnagyobb nemzetpolitikus-zsenijének” tartotta. Különös érdeklődéssel viseltetett Az apostolok cselekedetei és Pál apostol levelei iránt; elámulva hivatkozott az apostolok kiterjedt ösztönző-szervező munkájára. De úgy tudni, hogy Bajcsy-Zsilinszky nemcsak a Könyvek Könyvét lapozta, hanem az olasz Giovanni Papini (1881–1956) író „Krisztus története” („Storia di Cristo”) című művét is. A börtönzárkában olvasott kötet végén lévő – és e beszéd befejezéseként felolvasandó – fohász-féle sorok talán megérinthették, s akár minket is megérinthesnek, amikor ismét kritikus árhullámok tornyosulnak felettünk.

Tehát a bitóig eljutott, náciellenes magyar hazafi, Bajcsy-Zsilinszky Endre „a világtörténelem egyik legnagyobb nemzetpolitikus-zsenijének” tartotta Mózeset. Nem véletlenül gyakorolhatott oly nagy hatást a próféta alakja a történelem eddigi lefolyása alatt Bajcsy-Zsilinszky Endrére s rajta kívül, előtte és utána másokra is; politikusokra, képzőművészekre, költőkre stb.

Mózeset máig a Föld első „szabadsághősének” tartják-tartjuk. Komoly műveltségű volt, értette kora hatalmasainak a gondolkodását, ismerte az uralmi vezetőket, a legmagasabb rendű állami és katonai ismereteket sajátította el, s mindezekkel összevetve tisztában volt azzal, hogy valójában hova tartozik. Hébernek született, az egyiptomi udvarban egyiptomiként nevelkedett, de identitását felismerte, a sajátjaihoz visszatért, őket a hatalom elnyomatásából kivezette, és elvezette az Ígéret Földjének határáig.

Ma más korban élünk, de a szabadság most is az élet egyik legfontosabb kérdése. Napjaink szörnyűséges koronavírus járványa, továbbá a szomszédban dúló ukrajnai háború fagyos szelei közepette egyre inkább felértékelődik. Minket, magyarokat a szabadságügy mindig végigkísért. A múltban is, a jelenben is. Például a magyar 1848/49 „mózesi” tanulságai több mint százhetven év távlatából is követhetők. 1848/49 soha el nem múló „mózesi” tanulsága, hogy a nép szabadsága, függetlensége a lét, a további fejlődés záloga, hogy rab nemzetként, gyarmati nációként nem válhatunk fejlett országgá. Az osztrák császárnak, a külföldi gyarmatosítónak – hasonlóan a mózesi kor fáraóihoz – munkaerő, ágyútöltelék kellett a hadjárataihoz, nem pedig szabadságot, törvény előtti egyenlőséget biztosító ország. 1848 felszabadulást, teljes társadalmi átalakulást, nemesi kiváltságok eltörlését, törvény előtti egyenlőséget, közteherviselést rögzítő alkotmánya elsősorban a szabadságot tette magyar identitássá a felvilágosodás szellemében. *„Magyarország egészséges identitása 1848”* – szokták volt mondani.

Hosszú politikai pályafutása során bizonyos alapkérdésekben Bajcsy-Zsilinszky Endre sohasem engedett: soha nem szűnt meg harcolni a komoly földreformért, az „ősi magyar alkotmány” keretében megvalósítandó demokratikus szabadságjogokért, Magyarország függetlenségének védelméért, hogy az ország hagyományait és törekvéseit megőrizve tölthesse be történelmi hivatását. Hazája, népe szuverenitásaért folytatott lankadatlan küzdelmében mindvégig a teljes állami függetlenség soha el nem halványuló jelképeinek tartott, „a magyarok Mózeseként” emlegetett Rákóczi Ferencnek és Kossuth Lajosnak a szellemi hagyománya vezérelte.

Amikor Mózes lejött a Sínai-hegyről, és látta bálványimadásba merülő, aranyborjút körbetáncoló népét, mérhetetlenül dühös lett. A Szentírásból ismeretes, hogy a komoly műveltségű Mózes igencsak lobbanékony, hirtelen

haragú volt. Hasonlóan Bajcsy-Zsilinszky is. „...a haza e nagy fia a politikus minden erénye közül csak kettővel nem bírt: a türelemmel és a hajlékonysággal...” – írta Zsilinszky néhai fiatal újságíró barátja, Thury Levente (1895–1958).

Impulzív típusú, erős érzelmű, sokszor hirtelenül kitörő indulatú volt. Hallgatói megfigyelték, ha bal szája szegletéből a füle irányába húzódó, hosszú, párbajból visszamaradt hege megvonaglott egy-egy őt igazságtalanul érintő dolog miatt, akkor hamarosan dührobbanás volt várható.

A harag veszélyes érzelem, gyakran pusztít, elrabolja az életerőt, viszont előállhatnak olyan helyzetek, amikor jogosan haragudhat az ember. A Biblia szerint a harag nem minden esetben bűn, van olyan fajtája is, ami kifejezetten jóváhagyható, ezt másképpen „jogos felháborodásként” szokták emlegetni. Bajcsy-Zsilinszky gyakran „lángolt a felháborodástól”:

„Bajcsy-Zsilinszkynek volt egy tulajdonsága, amellyel a Horthy-korszakban egyedül állt az egész magyar politikai életben. Nem akadt még egy olyan politikus Magyarországon, aki annyira azonosulni tudott volna az elnyomottak, a sérelmet szenvedettek, a megkínzottak, a sorsüldözöttek panaszaival, mint Bajcsy-Zsilinszky Endre. Különösen a második világháború alatt találkozott ilyen sérelmekkel, és ügyüket képviselve, a panaszosokért írt levelei szinte lángoltak a felháborodástól...” – emelte ki Vigh Károly (1918–2013) történész.

„...igazságérzetem és a magyar állam, a magyar nemzet világpresztízsének féltése állít oda a szenvedő és üldözött zsidók mögé, mert nemzetem és a magyar állam halálos veszedelmét látom a jogegyenlőség útjáról való elkanyarodásunkban, a teuton módszerek sajnálatos elharapódzásában, és egyben lázadok az embertelenség ellen... Lehetek én, és vagyok is, jó fajvédő, mert nem vagyok hajlandó megvonni az emberi jogokat attól a néptől, amely a tizenkét apostolt adta a világnak...” – érvelt Bajcsy-Zsilinszky.

Kortárs filozófusprofesszorunk, Vajda Mihály szerint: *„Nem lehet büntetlenül belekeveredni a politikába egyik oldalon sem – még ha ez néha elkerülhetetlennek tűnik is.”* (Néha a politikus-féle, a „politizálgató” ember úgy válhat egyesek eszközévé, úgy használhatják fel, hogy kezdetben még ő maga sem tudja mibe keveredett, csak később jön rá mi is történt vele valójában.) Mint minden politikus, Bajcsy-Zsilinszky is nemegyszer volt kénytelen színt váltani, nézeteit revízió alá venni. Senki sem úgy látja meg a napvilágot, hogy kiforrott nézetei vannak, a világ is gyorsan változik, ki előbb, ki utóbb jut el bizonyos felismerésekre. Sok vargabetűt írhat le az élete folyamán egy ember, sok keresgélésen, vívódáson mehet át egy politikus is. Tény, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre antiszemita, fajvédő ellenforradalmárként lépett a XX. század politikai

porondjára, elképesztő módokon átkozódva a zsidóság ellen; de látni kell, hogy honnan indult, és hová jutott. Éppen kilencven esztendeje írta:

„...igenis túlléptem mindazon, ami az 1923-ban szerkesztett »Fajvédő Kiáltvány«-ban tévedésnek vagy meghaladott álláspontnak bizonyult... mindenekelőtt elszakadtam a német antiszemitizmustól, mely a maga szörnyű germán faji orthodoxiájával (...) olyan vizekre evezte a magyar fajvédő mozgalmat, amelyek nekünk lényegében véve idegenszerűek...” – vélekedett 1933-ban.

„Valamikor valóban lelkesedtem a »fajvédelem« gondolatáért. De csak addig, míg észre nem vettem, mi mindent nem dugdosnak e szó szárnyai alá, s micsoda égbekiáltó ostobaságok és gabszágok, undok tehetetlenségek és jogosulatlan ambíciók menhelyévé és műhelyévé válik ez a jobb sorsra érdemes eszme. Igaz, hogy a gyakorlat vizsgáján maga a fajvédelem szó is megbukott, mert túlságosan bizonytalan, túlságosan sokértelmű, túlságosan megfoghatatlan... Könnyű kimutatni, hogy »magyar faj« embertani értelemben nincsen, mert a magyarság többféle rasszhoz tartozik... Szabad-e a magyarságnak, amely ezer éven át egy hatalmas birodalmi eszme hordozója, megtestesítője, megvalósítója volt, olyan kicsinyes törzsi álláspontra helyezkedni...(?)”

Bajcsy-Zsilinszky Endrét felháborította, hogy az európai politikusok és kormányfők közül elsőként a magyarok – Bethlen és Gömbös – mentek nagy sietséggel meglátogatni Adolf Hitlert.

„Magyarnak, embernek, katonának: egyaránt förtelem ez a náci forradalom... Engem kötnek égbeli jegyek. Én tizenöt éves lecke után arra a sunyi árulásra szegény szenvedő magyar néppemmel szemben sohasem leszek kapható, hogy a zsidókérdés egyoldalú hajszolásával, vagyis annak ürügye alatt segítek lehazudni a legégetőbb szociális, gazdasági, művelődési és külpolitikai kérdéseket, feladatokat...” – vallotta.

Bár mindvégig fajvédőnek tartotta magát, korábbi harcos antiszemitizmusával felhagyott 1933-at követően. Bírálta a zsidótörvényeket, a zsidó munkaszolgálatosok érdekében rendre föllépett. Csonkán megmaradt hagyatékában mintegy százötven-százhatvan bebörtönzött vagy egyéb módon üldözött személy ügyeire bukkantak. Például a nyolcvan évvel ezelőtti tavaszon közbenjárására kapott átmenetileg felmentést a munkaszolgálat alól Radnóti Miklós költő. Mindent elkövetett a származásuk miatt üldözöttek védelmében, valamint a politikai foglyok életkörülményeinek javításáért. Sokan fordultak hozzá segítségért. Zsidó-ügyekben együtt dolgozott a Magyar Izraeliták Pártfogó Irodájával is.

Politikájában, felfogásában mind jobban a náciellenes függetlenségi erők közti összefogás szorgalmazójává vált. Hevesen tiltakozott Magyarország háborúba lépése ellen, külön memorandumban protestált a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozás, illetve a jugoszláv-magyar barátsági szerződés megszegése ellen. Nem értett egyet a Szovjetunió elleni hadba lépéssel, a háború folyamán fellépő magyar katonai részvétel fokozására irányuló törekvésekkel; mélységesen elítélte a magyar kormány deklarációját az angolszász hatalmakkal szembeni hadiállapot beálltáról. 1941 karácsonyán a Népszavában megjelent írásával meghirdette a nemzeti ellenállás gondolatát, majd szívós küzdelemben kezdett az 1942. eleji újvidéki vérengzés jóvátételéért, a felelősök megbüntetéséért. Részt vett az 1942. március idusi, pesti háborúellenes béketüntetésen, csatlakozott az antifasiszta jellegű Magyar Történelmi Emlékbizottsághoz, végül elvállalta a nyilas uralom megdöntését és a német csapatok Magyarországról való kiűzését célul tűző, illegálisban működő Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága vezetését.

A Független Kisgazdapárt nevében több beadványt fogalmazott a kormányzóhoz és a miniszterelnökökhöz „az országnak a német-csatlósság ódiumától való megszabadításáért”, Magyarország háborúból való azonnali kiválásáért; széleskörű reformokat, szabadságjogokat követelve. Egyenlő jogok biztosítását követelte a „Szent Korona minden állampolgára számára, tekintet nélkül nemzetiségre, vallásra, fajra és nemre”.

Szeretett „alkotóműhelyében”, itt, a pálkővei ház ámbitusán ülve készítette vázlatait, cikkeit, kiáltványait, fogadta barátait, neves vendégeit, vitapartnereit. Az itteni utolsó nyara az 1943-i volt. Ezen esztendőben viszonylag kevesebbet tartózkodott idelent, inkább csak le-leszaladt; a Nádirigóval kifutott a tóra, kóborolt egyet s rövid vízbe merítkezés után már sietett is vissza a fővárosba. Szervezkedések, tárgyalások kötötték le minden idejét, hogy háborúellenes, egységes fellépésre bírjon minél többeket, fáradhatatlanul ostromolta a kormányzatot, hogy tevőleges elhatározásra bírja őket a háborúból való kiugrás érdekében.

1943. évi aktivitása egyre növekvő ingerültséget váltott ki a nyilasok és a kormánypárt jobboldalán. 1943 nyarán megszületett háborúellenes memoranduma.

Az 1943. július 31-i, háborúellenes memorandum fontos tényezővé vált, kezdeményezésére ez alapján jött létre a németellenes, demokratikus alapokon álló pártszövetség a kisgazdák és a szociáldemokraták között. Az együttműködés célját a háborúból való kilépésben, a nyilas-fasiszta erők elleni harcban, a félféudális rendszer demokratizálásában és a háború utáni Magyarországon a dolgozó osztályok befolyásának biztosításában jelölték meg.

Minderről a nyilvánosság a Népszava augusztus 7-i számából és a moszkvai Kossuth Rádió augusztus 9-i adásából szerzett tudomást. Ugyanekkor vetette papírra „A kisgazdák, földmunkások és polgárok Kossuth pártjának programja” címet viselő pártprogram-tervezetét is.

Vigh Károly szerint: „...ebből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Zsilinszky – ha túléli a háborút – új pártot kívánt volna alapítani... A Független Kisgazdapárt programjához képest jóval radikálisabb nézeteket vallott, ezért elképzelhető, hogy 1945-ben a kossuthi lobogót bontotta volna ki. Ennek csak látszólag mond ellent az a háború alatti közlése, hogyha majd béke lesz, küzdelmeit befejezve, kedvelt Balaton-partján, távol a világ zajától, csak navigálni fog... Aki ismerte Bajcsy-Zsilinszky Endre természetét, nem tudta volna róla elképzelni, hogyha túléli a háborút, távol tartja magát a magyar demokratikus újjászületéstől...”

A német megszállás reggelén, 1944. március 19-én, a Harmadik Birodalom politikai titkosrendőrsége, a Gestapo az elsők között tartóztatta le. Budai lakásán fegyverrel fogadta a reá törőket. A tűzharcban súlyosan megsebesült, a zakózsebében lévő pénzdarabnak köszönhetően gellert kapott egy őt célzó lövedék. Letartóztatták, bebörtönözték. Öngyilkosságot kísérelt meg egy, a cellájába csempészett borotvapengével, felvágta az ereit, de szerencsére idejében rátaláltak, nem vérzett el.

Azonban szellemileg a fogházban sem volt tétlen: egy föderatív szerkezetű Nagy-Magyarország-tervet dolgozott ki, melyet a világégés után letehetett volna a békekonferencia asztalára. Illúziónak bizonyult az a várakozása, miszerint a Szovjetunió nyugati szövetségesei a második front megnyitásának halogatásával és a hadianyag támogatás „adagolásával” olyannyira lassítani tudták volna a szovjet előrenyomulást, hogy az nem érte volna el Magyarország határát. Erre ráébredve a börtönből kicsempészett, szeptemberben-októberben kelt levelei tanúsága szerint az általa mindig vallott egyensúly-politikára hivatkozva így vélekedett:

„Nem magyar érdek, hogy német imperializmus helyett orosz imperializmust kapjunk a nyakunkba. Küzdöttem a német Drang ellen, most az orosz Drang ellen kellene küzdenem... A magyar érdek: Németország kiszorítása a középső Duna-völgyből, visszaillesztése a maga természetes kereteibe, de nem megsemmisítése. De a középső Duna-völgyéből az orosz befolyást is ki kell szorítani, s ma ez a napi lecke...”

Horthy Miklós fegyverszüneti proklamációjának napján, október 15-én kiszabadult. További illegális szervezkedését a németek által támogatott nyilaspuccs révén eltávolított kormányzó nevében kezdte meg. A német

megszállással és a nyilas hatalommal szemben állókat, valamint a demokratikus pártokat tömörítő Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága elnökeként közreadta „A magyar nemzethez” című kiáltványát. Ezután árulás következtében elfogták a fővárosi Botanikus Kertben lévő búvóhelyén, a Margit körúti fogházban brutális módon megkínozták, majd a sopronkőhidai fegyházba szállították. A nyilas-parlament megfosztotta képviselői mentelmi jogától, kiadta a Nemzeti Számonkérő Széknek, mely december 23-án kötél általi halálra ítélte. Az ítéletet 1944. december 24-én, karácsony szentestéjének napján hajtották végre.

„A mű most már rátok marad. Nektek kell bevégezni.” – mondta a kivégzése előtti napon a mellette raboskodó, fiatal Vitányi Ivánnak.

Ahogy Mózes nem jutott be az Ígéret Földjére, úgy Bajcsy-Zsilinszky Endre sem érte meg a szabad Magyarországot. Ahogy Mózes, ő is csak a „határig” érhetett el. De amint Mózes, úgy Bajcsy-Zsilinszky halálával sem veszett el az igazság. Érvényesült, továbbáradt azokban, akikért minden küzdelmet és szenvedést vállaltak. Életük mindmáig tanulságul szolgálhat minden halandó számára.

„»A semmiféle hivattal és hatalommal nem rendelkező, sőt, a hatalommal kifejezetten szembenálló, valóságos ellenzéki szerepet betöltő próféták (a szellem független, szabadon lebegő emberei)« eléggé »kellemetlen« emberek voltak, hiszen akkor is Isten igazságát hirdették, amikor az nem nagyon tetszett a népnek vagy a királyoknak. Izráel egyik bűne gyakran éppen az volt, hogy a hamis prófétákra hallgattak, azokra, akik csupa szépet és jót mondtak, az igaz prófétákat pedig megvetették. Ám haláluk után több száz évvel, amikor világossá vált, hogy az adott személy nem afféle izgága alak volt, hanem Isten valódi küldötte, mert minden úgy lett, ahogyan Isten általa megmondta, nos, akkor már nagyon tisztelték őket...” (Részlet Miklya Luzsányi Mónika – Miklya Zsolt „Próféták és tanítványok” című cikkéből. = Reformátusok Lapja, 2019. augusztus 4. sz.)

Befejezésül pedig egy rövid részlet az említett Papini-féle „fohászból”, a „Krisztus története” című könyvből, melyet a tűzharc után fogva tartott Bajcsy-Zsilinszky is olvashatott:

„És íme te látod, hogy minden ember fertőzött és lázban vergődik, és hogy miközben önmagunkat kerestük, mindegyikünk eltévedt és elvesztett tégedet. Sohasem volt még olyan nagy szükség a te Üzenetedre, mint ma, és soha még úgy meg nem feledkeztek róla s meg nem vetették, mint ma. A Sátán Országáa tökéletes kiteljesedéséhez érkezett, és az üdvösség, amit tapogatódzva mindnyájan keresnek, nem lehet másutt, csak a te Országodban. A nagy kísérlet

vége felé jár. Az emberek azzal, hogy eltávolodtak az Evangéliumtól, a pusztulás és a halál karjaiba hanyatlottak. Nem egy ígéret s nem egy fenyegetés beteljesedett. Kétségbeesésünkben immár nincs egyébünk, mint a reménység, hogy visszatérsz. Ha nem jössz felébreszteni a poklunk bűzhödt iszapjában gunnyasztó alvókat, az annak a jele, hogy a bűnhődést árulásunkhoz képest még mindig nagyon is rövidnek és könnyűnek ítéled és hogy törvényeidnek rendjén nem akarsz változtatni. És legyen meg a te akaratod, most és mindenkor, a mennyben és a földön. De mi, az Utolsók, mi várunk téged, Téged fogunk várni minden áldott nap, bármily méltatlanok vagyunk is rá, bármennyi lehetetlenség tornyosul is elénk. És minden szeretet, amit ki tudunk facsarni kiégett szíveinkből, érted fog égni, Keresztrefeszített...”

Források:

- Bartha Ákos: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és utóélet. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2019.
- Giovanni Papini: Krisztus története. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1942.
- Kerecsényi Zoltán: Az utolsó nyár. – Bajcsy-Zsilinszky Endre életének utolsó szakaszairól, valamint a magyar antifasiszta ellenállásról. Magánkiadás, Pápa–Budapest, 2013.
- Kerecsényi Zoltán (szerk.): Pálkövei Bajcsy-Zsilinszky Zsebfüzet. Kővágóörsi Önkormányzat – Bajcsy-Zsilinszky Endre Szellemi Öröksége Műhely, Kővágóörs–Pálköve, 2019.
- Kerecsényi Zoltán: Ki volt dr. Lakos Béla? Elsősorban pápai Városbarát Egylet, Pápa, 2020.
- Kerecsényi Zoltán: „Pusztában bujdosunk, mint hajdan Népével Mózes bujdosott...” (Petőfi Sándor) – „Próféták s költők dühe oly rokon...” (Radnóti Miklós). Pápai Petőfi Városbarát Egylet, Pápa, 2022.
- Miklya Luzsányi Mónika – Miklya Zsolt: Próféták és tanítványok. = Reformátusok Lapja, 2019. augusztus 4. szám.
- Vajda Mihály: Emlékezet. Idegenség. – Zsidók és más idegenek. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2018.
- Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre külpolitikája. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2002
- Vitányi Iván: Önarckép – elvi keretben. Pauz–Westermann Könyvkiadó, Celldömölk, 2007.

Az idei közös, pálkövei csoportkép az 1937 óta álló – 2010-től megmenekült és azóta fokozatosan megújult, megszépült – emlékház udvarán, a 2016-ban avatott Zsilinszky-mellszobor és a Prof. Dr. Horváth János, illetve a Dr. Vitányi Iván emlékére 2023. május 26-án elültetett facsemeték mellett elhelyezkedő főhajtókról. Kerek 80 éve, 1943-ban volt itt Bajcsy-Zsilinszky Endre utolsó nyara. Mindig azt tervezte, hogy a demokratikus Magyarország megteremtése után itt éli majd le hátralevő éveit. Az ellenállási mozgalomban vállalt szerepe miatt azonban a nyilasterror végzett vele. Bajcsy-Zsilinszky Pálkövén tartózkodott a legszívesebben, ezen a kedves helyen pihent, gyógyult, alkotott és találkozott barátaival, harcostársaival, akikkel együtt gondolkodott, munkálkodott az ország jobb jövőjéért. Számtalan újságcikke és jelentős tanulmánya született a Balatonnak e kicsiny partszakaszán.

(Szöveg- és képforrás:
Bajcsy-Zsilinszky Endre Szellemi Öröksége Műhely /BZSESZÖM/
civil társaság, Pálköve.)